

Svi Delorkovi kazivači, odnosno kazivačice, hrvatske su narodnosti, a broj kazivačica u zbirci i u cjelokupnoj skupljenoj građi prevladava nad brojem muškaraca, što također daje određeno ugodajno obilježje zbirci. (Delorko je, kako to već zahtijeva ozbiljnost i potpunost ovakva posla, u zbirci naveo podatke o kazivači(ca)ma, popis mjesta u kojima je pjesme čuo, podatke o nekim varijantama pjesama, rječnik i neke druge priloge potrebne čitaocu.)

Kazivačice su uglavnom bile stare ili vrlo stare žene, dok je među kazivačima bilo i mladih ljudi. No bez obzira na njihovu dob, i mlađi i stariji kazivači kazivali su starije pjesme. Pjesme ove zbirke su starinske. Delorko smatra da su najmlađe među njima nastale jednim dijelom pod konac mletačke vlasti a drugim dijelom za vrijeme austrijskog carstva na kraju devetnaestoga i na početku dvadesetoga stoljeća.

Jedna od najstarijih kazivačica bila je Delorku Matija Šešelja iz Zaglava na Dugom otoku (njoj Delorko i ovdje pokazuje izuzetno poštovanje, a podsjećamo se da joj je godine 1954. u ZNZO posvetio i poseban prilog). Ova vrsna kazivačica narodne poezije govorila je pjesme još potkraj prošlog stoljeća i hrvatskom književniku Jakši Čedomilu. Ona na određen način, kaže Delorko, povezuje dosadašnje proučavanje i bilježenje (čiji historijat on inače u predgovoru navodi sve tamo od prvih početaka do dana današnjega) usmene narodne poezije u Dalmaciji s ovim našega vremena, za koje se Delorko boji da bi moglo biti i zadnje.

Posao što ga je Delorko obavio logičan je i kontinuiran nastavak prošlih interesa i traganja. Mi ipak, za razliku od njega, vjerujemo da ovo naše doba neće biti i zadnja točka u tom kontinuitetu. Ako smo u pravu, željeli bismo također i budućem vremenu jednog ovakvog proučavatelja usmene narodne poezije.

Josip Kekez

ZBORNİK ISTORIJE KNJIŽEVNOSTI, ODELJENJE LITERATURE I JEZIK-A, knjiga 7 (HATIDŽA KRNJEVİĆ, MUSLIMANSKE PESME ERLANGENSKOG RUKOPISA), Srpska akademija nauka i umetnosti, Beograd 1969, str. 209—268.

U sedmoj knjizi »Zbornika za istoriju književnosti« Srpske akademije nauka objavila je Hatidža Krnjević opsežnu studiju — gotovo punih šezdeset stranica — o muslimanskim narodnim pjesmama *Erlangenskoga rukopisa*. Ova studija donosi neke nove spoznaje i određena suvremena gledišta o pjesmama *Erlagenskoga rukopisa* u cjelini, a posebno u odnosu na muslimanske pjesme sadržane u njemu. Stoga rad Hatidže Krnjević zaslužuje da se osvrtno na nj s nekoliko riječi i tako ukažemo na njezine zaključke i rezultate istraživanja.

Zapravo, njezini se zaključci i rezultati istraživanja — uz mnoge druge usputne — svode na dva osnovna momenta.

Prvo što H. Krnjević ispituje jest pitanje koliko se danas — četrdeset i pet godina nakon što je Gesemann objavio *Erlagenski rukopis* i popratio ga svojim opširnim predgovorom — može smatrati tačnom Gesemannova

teza o autorstvu i podrijetlu pjesama u rukopisu, tj. da je ER cijelim svojim sadržajem upadljivo prožet protuturskim duhom i da u njemu nije mogao sudjelovati ni Turčin ni Musliman, jer je on sav »hrišćanski«.

Analiza muslimanskih pjesama kojom bi otkrila glavne njihove osobine, odnosno poetiku i poetičnost izbora od 46 pjesama za koje nakon zrelog i stručnog razmatranja drži da su pouzdano muslimanske — drugi je problem na koji je usmjeren interes Hatidže Krnjević.

Gesemannova teza o protuturskom duhu *Erlangenskoga rukopisa* u znatnosti je uglavnom ostala usamljena. Prohaska je prvi posumnjao u njezinu vjerodostojnost, a i sam Gesemann je padao u kontradiktornost. Jednom bi, naime, na osnovi maloga broja pjesama zaključivao o isključivom kršćanskom tonu i karakteru cijeloga rukopisa, a drugi put ustvrdio da u ER ima popriličan broj pjesama koje su očito turskoga podrijetla. Čak po jednoj drugoj Gesemannovoj tvrdnji njih bi moglo biti i najviše. Pošto je zaključio da je duh zbornika antiturski i kršćanski, Gesemann postaje još jednostraniji i misli da se u ER čak ne može naći ni bilo kakvih katoličkih crta. Zaključak koji bi mogao dalje iz ovoga slijediti također je već osporen, a to čini i Hatidža Krnjević.

Erlagenski rukopis je po mnogo čemu zagonetan i nejasan, a Gesemannovo proučavanje rukopisa bio je pionirski posao, pa zablude ne samo da su mogle nego su, možda, i morale nastati. Gesemann je ipak dao jedan dokumentiran i svestran, tj. vanjski i unutrašnji, opis rukopisa. Proučavatelji nakon njega — od kojih se nijedan nije upuštao u analizu cjelokupnoga zbornika — mijenjali su ili dopunjavali njegova gledišta i tako davali svoj doprinos eventualnoj punoj spoznaji i istini o *Erlagenskom rukopisu*.

Nakon detaljne i svestrane analize zasnovane na mnogim primjerima, Hatidža Krnjević dolazi, čini nam se, do jedinog logičnog zaključka da su pjesme ER u mnogo čemu različite, pa i suprotne, te da se ne mogu svesti ni na kakvu zajedničku opću karakteristiku, osim ako raznolikost ne smatramo nečim što im može biti zajedničko. Pjesme *Erlangenskog rukopisa* same sobom govore da ih nije ni pjevao, ni kazivao, niti stvarao čovjek jedne sredine, vjere ili narodnosti, nego da one pripadaju različitim vjerskim, nacionalnim i jezičnim sredinama.

U jednoj takvoj šarolikosti zbornika autoricu je studije zanimalo koliko i koje se pjesme mogu smatrati muslimanskima te koje one značenje i mjesto imaju u njemu. Očito je da je trebala obaviti dosta težak i nezahvalan posao, jer apsolutno pouzdan i jedinstven kriterij nije mogla imati upravo zbog nejedinstvenosti i problematičnosti rukopisa. Doduše, kako sama kaže, za veći broj pjesama nije trebala dokazivati da su muslimanske jer one to svojom općom atmosferom, likovima, običajima i sličnim karakteristikama uvjerljivo potvrđuju. No pozivala bi se i na kakav »karakterističan detalj, predmet, ponude svojstvene muslimanskom svetu« ako bi joj ponestajalo dokaza. A dokazi su joj obuhvaćali sredinu iz koje pjesma potječe, odnosno sredinu kojoj je namijenjena, te odnos pjesnika prema tradiciji, nekom događaju, motivu i slično.

Služeći se ovim postupcima, Hatidža Krnjević pronalazi u *Erlagenskom rukopisu* četrdeset i šest muslimanskih pjesama. Međutim, ona taj broj ne smatra konačnim budući da u rukopisu ima pjesama koje bi eventualno mo-

gle biti kršćanske, ali neki detalji upućuju i na muslimanskoga pjesnika. Smatra da bi broj muslimanskih pjesama u *Erlangenskom rukopisu* mogao biti negdje oko pedeset.

Pošto je obavila svoj izbor muslimanskih pjesama, autorica studije pokušava odrediti i njihovu umjetničku vrijednost. Za neke epske pjesme utvrđuje da su faktografski i nekreativni prikaz historijskih događaja, ali zato ističe druge čija je estetska kvaliteta nesumnjiva. Uostalom, i to je karakteristika ER da je velik broj pjesama stvaralački promašen, dok je drugi u cjelini ili fragmentarno neprolazna značenja. Nije ni čudo kad ni mogućnosti svih autora nisu bile jednake.

Posebno je poglavlje H. Krnjević posvetila poetici i poetičnosti balada i romanca. U njima ona nalazi sve one karakteristike koje bi inače jedna antologijska balada, odnosno romanca, mogla sadržavati: u romancama, između ostaloga, vedri optimizam, senzibilnost u tretiranju života, izrazite i smjele metafore, živost dijaloga; u baladama: harmoničnost po obliku i dramatičnost tragičnih ljudskih manifestacija u motivsko-tematskom i doživljajnom smislu.

Erlangenski rukopis sadrži nešto preko dvadeset romanca, dok je balada za oko četvrtinu manje. Baladama brojčano ne pripada prvo mjesto, ali njihova umjetnička vrijednost, tvrdi autorica studije, nadmašuje sve što *Erlangenski rukopis* posjeduje. Njima je ona, za razliku od drugih oblika, i posvetila najviše pažnje i prostora.

U pogledu ocjene radnje *Muslimanske pesme Erlangenskog rukopisa* možemo reći da bi se autorici mogle uputiti neke primjedbe methodske i literarnoteoretske prirode, ali što se tiče njezinih konačnih rezultata do kojih je proučavanjem došla, smatramo ih uvjerljivim i jedino mogućim. Posebno se to odnosi na tvrdnju da se u ER krije više autora, koji su bili različitih stvaralačkih potencijala i iz različitih ambijenata, pa tako i muslimanskog, te na mjesto i značenje pjesama toga ambijenta.

Josip Kekez

DUSKO HR. KONSTANTINOV I ZDRAVKO BOŽINOVSKI, TUKA E MAKE-
DONIJA, knjiga I (Izbor na objavljeni makedonski narodni pesni od komit-
skiot ciklus), Izd. Zaednica za izdavačka dejnost pri NIP »Nova Makedonija«,
Skopje 1970, 607 str.

Knjiga *Tuka e Makedonija* sastoji se od dvaju predgovornih radova i 231 izabrane narodne revolucionarne komitske pjesme. To je zbornik pjesama nastalih u vremenu od 1893. do 1912. Pretežno su to pjesme iz kojih zrcali borbena lice ilindenske Makedonije. Taj dokument borbe za život, za pravo na slobodu jednog malog naroda, zaslužuje ozbiljnu pažnju. Fenomenu komitske poezije posvećen je u 1968. i simpozij kojeg je materijal (16 referata i diskusija) tiskan u časopisu »Makedonski folklor« (godina I, broj 2, 1968). Inače toj poeziji u Makedoniji i izvan nje znanstveni radnici posvećuju znatniju pažnju. I ne bez razloga.

Rad dra Duška Konstantinova *Narodnooslobodilački ustanak makedonskog naroda odražen u narodnim pjesmama — komitskom ciklusu* informativno-deskriptivne je prirode. U njemu su uglavnom registrirana zbivanja, događaji i problemi oslobodilačke borbe o kojima se u pjesmama govori.